

УДК 781.7(477.82)+398.1

Шворак Інна Юріївна,
магістр музикознавства
Inna.folk@gmail.com

ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД НА ПОТУР'І В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ

Весільна обрядовість є однією зі сфер української традиційної культури, які відносно добре збереглися до нашого часу. Саме весільні пісні становлять левову частку матеріалів, зібраних автором статті упродовж 2011–2015 рр. на території Потур'я (Ковельський, Турійський, Володимир-Волинський, Локачинський райони Волинської області). На основі аналізу весільної обрядовості автор доходить висновку про те, що попри пасивний стан існування традиції, все ж таки стало можливим відтворення основних ритуальних моментів обряду та пісень, що його супроводжували. Весільна традиція на Потур'ї постає доцільною на усій території; в той же час виявляються певні локальні відмінності в елементах обряду.

Ключові слова: Волинь, Потур'я, весілля, обряд, традиція, пісня.

Шворак Інна Юрєвна, магістр музикознавства

Свадебный обряд на Потурье в контексте традиционной культуры Западной Волыни

Свадебная обрядовость является одной из сфер украинской традиционной культуры, относительно хорошо сохранившихся до настоящего времени. Именно свадебные песни составляют львиную долю материалов, собранных автором статьи в 2011–2015 гг. на территории Потурья (Ковельский, Турийский, Владимир-Волинский, Локачинский районы Волинской области). На основе анализа свадебной обрядовости автор приходит к выводу о том, что несмотря на пассивное состояние существования традиции, все же стало возможным воспроизведение основных ритуальных моментов обряда и сопровождающих его песен. Свадебная традиция Потурья представляется достаточно целостной на всей территории; вместе с тем выявлены локальные отличия элементов обрядового действия.

Ключевые слова: Волинь, Потурье, свадьба, обряд, традиция, песня.

Shvorak Inna, master of musicology

Wedding rite in Poturya within the context of the traditional culture of Western Volyn

Since the dawn of time, Volyn has attracted attention of many researchers. The most famous among them are Z. Dolenha-Khodakovskiy, O. Kolberh, M. Kostomarov, Lesia Ukrainka, K. Kvitka, F. Kolessa, K Moshynskiy. The territory under research covers the Poturya basin, and more precisely the coast of an upper, middle and lower courses of the river Turiia, which is the right inflow of the Upper Prypyat. The length of the river is 184 kilometres, so that it flows through eight administrative districts of Volyn region.

Wedding rite – a description of the ritual action along with the wedding songs – comprises the vast majority of expeditionary material collected by the author and other researchers (about 700 records) and music samples featured in the printed editions of lyrics.

Describing peculiarities of the wedding rite in Ukraine, famous Ukrainian folklorist A. Ivanytskyi distinguishes two main action parts: festive and lyrical [8, 193-204]. These peculiarities are also typical of the wedding rite in Poturya. The festive part comprises the ritual elements that deal with the baking of korovai (round loaf), meeting of wedding couple in front of the parents' house, peredyrky (playful quarrels) at the table, various dances and humorous actions at the final

stage of the wedding. The main characters here are korovainytsi (hostesses), svashky (matchmakers) and druzhky (bridesmaids), newlyweds' parents, svat (senior matchmaker), fellow borsholder and chorunzhyi (cornet).

The lyrical part focuses on the bride, whose life will change dramatically after the wedding. Hence, the most emphatic parts of the ritual are those concerned with such developments: "vinky" (bachelorette party), taking hair out of braids, reading so-called "korona", making farewells with parents.

Overall, the scenario was proceeding according to a traditional pattern: pre-wedding stage (svatannia (matchmaking), zaruchyny (engagement), korovai, vinky), the wedding (at bride's home and at groom's home), post-wedding stage (hostyna – a feast at the newlywed's home).

Peculiar feature of the local wedding rite in Turiishchyna was the ritual of exchanging kalaches (small white loaves): from the early morning (before the ransom) the groom and chorunzhyi (cornet) came to the bride. The ritual of obtancovuvannia (overdancing) was followed by the final one – dividing korovai with the participation of druzhba (the best man), who had been prepared for this final stage beforehand (he had been washed and dressed). In contrast to the previous, this action was performed in a humorous way.

At present, the ceremonial part of the wedding rite has changed its original meaning: the understanding of the ritual sacredness, and in particular of the parts which were considered to be of an utmost importance for the couple's future, has vanished. Nowadays, a wedding has turned into an entertaining action and this trend has pervaded the whole Ukraine. As a result, some once important ritual actions, such as "vinky" (bachelorette party), taking hair out of braids, "komora", perezva are either disappearing or have already vanished. Others have changed dramatically by means of the simplification and entertaining revaluation: ransom of a bride, perepii (wedding presents or money), division of korovai etc.

Consequently, traditional wedding songs have almost become obsolete in Volyn and Poturya in particular. At this point only elderly women remember some old traditional songs. The way in which songs are performed also sustains losses. As a rule, songs were performed in a chorus manner, while contemporary records of wedding songs are mainly soloistic.

Despite the partial loss of the wedding rites in Poturya, the perspective of further research remains topical. Based on our own collected expeditionary material and earliest editions of other researchers, there is going to be an attempt to reconstruct the ritual, follow up the peculiarities of wedding drama action and songs that have accompanied it (covering the time span of 150 years).

Key words: Volyn, Poturya, wedding, ceremony, tradition, song.

Кожний етнографічний регіон України має певні культурні особливості, набуті протягом історії, обумовлені географічними, кліматичними та іншими природними факторами. В цьому відношенні цікавою виявляється і традиційна культура Волині, що представлена, зокрема, широким комплексом різноманітних обрядів та пісень.

Весільна традиція на Потур'ї ще не була достатньо висвітлена в сучасних етнографічних дослідженнях, тому звернення до цієї теми видається актуальним, особливо з огляду на плідність сучасних ареальних методів. До нашого часу, силами декількох поколінь діячів культури, краєзнавців та науковців, котрі проводили етнографічне обстеження Волині, зокрема Потур'я, накопичився достатньо широкий і різноманітний матеріал з традиційної пісенності. Це збірки "Народні пісні Волині" [9], "Пісні з Волині" [11], "Пісні з Колодяжна" [12], "Пісні Волині й Полісся" [13], книга польського етнографа і фольклориста Оскара Кольберга "Wolyn: Obredy, melodie, piesni" [18]. Додамо також аудіозаписи, видані на касетах та цифрових компакт-дисках, архівні – рукописні та фономате-

ріали, що належать як державним установам, так і приватним особам. Тож, метою публікації є максимально достовірна наукова інтерпретація зібраного фольклорного матеріалу.

Розглядаючи обрядову традицію Потур'я, звертаємо увагу на специфіку його географічного районування в контексті історії Волині. Питання історико-географічних кордонів є особливо складним стосовно волинських земель, адже сучасна територія Волинської області не збігається з межами історичної Волині. Історик Г. Бондаренко зазначає, що "в давнину це була територія, на якій згадуються слов'янські племена дулібів, бужан, лучан, волинян та інші. Ведуться суперечки про справжність тієї чи іншої назви племені і території, яку воно займало, вивчаються літописи і хроніки, спогади іноземних авторів, матеріали археологічних розкопок тощо" [3].

Визначення кордонів Волині (питання походження назви регіону залишається спірним) багато в чому залежало від політико-адміністративного поділу цих земель у різні часи. Західна та Східна частини Волині свого часу перебували у складі різних держав – зокрема, внаслідок російсько-польської війни, землі Західної Волині за Ризьким миром 1921 р. відійшли до Польщі і знаходились у її складі до 1939 р. (Волинь поляки розуміли як Волинське воєводство). В УРСР поняття "Волинь" було ще більш розмите, бо включало в себе до 1939 р. територію теперішньої Житомирщини і північ Хмельницької області.

Своє розуміння понять "Волинь" і "Полісся" висловив свого часу український історик і краєзнавець Волині О. Цинкаловський. Він назвав основну працю свого життя "Стара Волинь і Волинське Полісся" [17], що вказує на межі колишнього Волинського воєводства у складі Речі Посполитої. Оригінальною є точка зору дослідника Волині з української американської діаспори В. Трембіцького [16], який розглядає поняття "Велика Волинь" у конкретно визначеному часі, зокрема, у 1918 р. У його монографії "Позиція Великої Волині в Українській державі 1918 року" йдеться про Волинську губернію, Полісся, Холмщину і Підляшшя. Характеристика Волинської області, історія вивчення її території викладена у праці науковців Луцького педагогічного інституту (нині Східно-європейський університет) "Географія Волинської області", опублікованій у 1991 р. за редакцією професора П. Луцишиної [9].

Волинська земля здавна привертала до себе увагу багатьох дослідників: істориків, мовознавців, етнографів. До проблем історії та культури Волині звертаються й дослідники сусіднього Полісся. Серед публікацій відзначимо колективну монографію українських і білоруських вчених "Полесьє. Матеріальна культура" [14], матеріали наукових конференцій 1996 р. в Києві "Полісся: мова, культура, історія" [15] та ін. публікації. Серед важливих наукових видань останніх десятиліть назвемо X науковий збірник "Минуле і сучасне Волині й Полісся: край на межі тисячоліть" [1].

Досліджувана територія охоплює басейн Потур'я, а точніше, узбережжя верхньої, середньої та нижньої течій річки Турії – правої притоки Верхньої Прип'яті. Довжина річки становить 184 кілометри, протікаючи через вісім адміністративних районів Волинської області.

Перші записи пісенних текстів Волині були зроблені на початку XIX ст. польським фольклористом-філологом З. Доленгою-Ходаковським (1784–1825). Чимала добірка фольклорних записів під назвою "Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г." належить М. Костомарову¹. Як вказує О. Ошуркевич, "згадана добірка є першою помітною публікацією фольклору Волині" [11, 8].

Серед дослідників Волині однією з найяскравіших постатей минулого є Оскар Кольберг (1814–1890). З енциклопедичного словника Брокгауза та Ефрона дізнаємося, що Кольберг зібрав великий етнографічний матеріал (одних мелодій – понад вісім тисяч) і ще за життя зміг опублікувати значну його частину у 20 томах [4, 785]. Протягом 1862 р. Кольберг записував пісні у кількох районах Волині. Основна частина зафіксованих матеріалів увійшла до XXII тому, виданого у Кракові у 1907 р. після смерті автора [18]. Тож, зазначений збірник є фактично першою вагомою публікацією музично-етнографічного матеріалу з даного регіону України (записи подані латинськими літерами у польській транскрипції). У збірнику представлені матеріали з трьох населених пунктів Волині, де, власне, і здійснювалися польові дослідження (автор визначає їх як с. Торчин з-під Луцька, Висоцьке над Бугом та с. Туличів з-під Турійська).

Значну увагу Кольберг присвятив весільним матеріалам, викладеним у збірнику з різним ступенем повноти. Так, весілля з села Торчин представлене лише описом обряду. В іншому випадку (с. Висоцьке) поданий не лише опис обряду, а й тексти і мелодії пісень. Весільні матеріали з Турійська та Ковельщини доповнені автором за рахунок зразків інструментальної музики.

Важливим етапом у дослідженні та публікації пісенної творчості Волині і власне Потур'я стала фольклористична діяльність Лесі Українки. У селі Колодяжне Ковельського району, куди переїхала родина Косачів, Леся разом із молодшою сестрою Ольгою Косач-Кривинюк почала записувати народні пісні – тексти і мелодії. В упорядкуванні та виданні фольклорних матеріалів Лесі Українці допомагав їй чоловік Климент Квітка – спільно ними був підготовлений та надрукований збірник "Дитячі ігри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині" (Київ, 1903). Після смерті письменниці Квітка упорядкував і видав у літографському вигляді великий збірник "Народні мелодії з голосу Лесі Українки" (Київ, 1917), до якого увійшло 225 пісень з мелодіями і відповідними коментарями. Пізніше (1922) фольклорист використав певну кількість поліських матеріалів у своєму хрестоматійному збірнику [7]. Десять років потому (1932) експедицію на Полісся здійснили Ф. Колесса та К. Мошинський (матеріали увійшли до збірки під редакцією С. Грици [5]).

Серед пізніших українських публікацій весільній пісенній традиції Потур'я присвячена не занадто велика частина матеріалів [10; 11; 12; 13]. У збірках представлені текстові та нотні зразки пісень, а з т. зв. паспортних даних наведені, як правило, місце запису та відомості про інформантів, зрідка – про обставини виконання.

Весільна традиція – опис обрядового дійства та весільні пісні – складає левову частку здобутих автором та іншими дослідниками експедиційних мате-

ріалів. Доцільним уявляється опис весільного обряду, котрий є безпосереднім контекстом функціонування відповідних пісень. Тому особливо важливою справою залишається наразі ретельне дослідження, фіксація усіх елементів обряду і наступний його детальніший опис. Це, з одного боку, стане одним зі способів архівного збереження інформації про минуле культурне явище, а з іншого, може бути в нагоді тим, хто спробує його відтворити у сучасних умовах.

Пропонований опис базуватиметься на розповідях місцевих мешканців про весілля та чималій кількості (близько 700 одиниць запису різних дослідників та музичних зразків у друкованих виданнях) пісенних текстів. Обряд весілля інформанти згадували крізь призму бурхливого ХХ століття; у пам'яті стареньких бабусь назавжди закарбувались лихі роки війни та повоєнний період, що припадали на їх квітучу молодість. Особливо цікавими були розповіді про власне життя у ті часи, а саме – як, коли і за кого дівчата виходили заміж.

Відомий український фольклорист А. Іваницький, описуючи особливості весільного обряду в Україні, виділяє дві основні частини дійства: святкову та ліричну [6, 193-204]. Означені особливості притаманні і весільному обряду на Потур'ї. До святкової частини можна віднести моменти обряду, що пов'язані з випіканням короваю, зустріччю молодих перед хатою батьків, передирками за столом, різноманітними танцями та жартівливими діями на кінцевій стадії весілля. Головними дійовими особами тут виступають хазяйки (коровайниці), свашки та дружки, батьки молодих, старший сват, братик-намісник, хорунжий.

В центрі іншої, ліричної частини весілля знаходиться наречена, життя якої в результаті весілля зміниться корінним чином. Тому найдраматичніші моменти ритуалу – ті, що пов'язані з тими змінами: "вінки" (або дівич-вечір), розплітання коси, читання так званої "корони", прощання з батьками.

Соціально-історичні та економічні зміни в житті волинян протягом минулого століття поділили його у пам'яті мешканців на два основні періоди: довоєнний (польський 1921–1939) та післявоєнний (радянський). Цей фактор є дуже суттєвим, бо зачепив практично усі сторони життя селян.

Весільна традиція на Потур'ї постає досить цілісною на усій території, разом з тим, виявляє певні локальні відмінності в елементах обряду. Загалом сценарій дійства розвивався за класичною схемою: передвесільний етап (сватання, заручини, коровай, вінки), власне весілля (у молодій і в молодого), післявесільний етап (гостина – святкове застілля на третій день у молодих).

Підготовка до весілля зазвичай розпочиналася у четвер або п'ятницю випіканням короваю. Для цього запрошували в першу чергу хрещену матір молодій, родичів, сусідів. Випікати коровай дозволялося жінкам, які щасливо жили у шлюбі. У селах Ковельського району кількість коровайниць (жінки, що випікали коровай) обов'язково мала бути парною. Коровайниці приносили із собою продукти: цукор, масло, яйця, борошно та ін. Трохи раніше, по обіді, мати молодій розчиняла тісто на коровай, щоб розчина трохи постояла до приходу коровайниць увечері. Мати благословляла місити коровай, а всі співали: Підемо до криниці, / Наберемо водиці, / Будемо руки мити, / Коровай місити. Під час замішування короваю у селах Ковельського району (Старі Кошари, Стеблі, Бі-

лин) співали пісню з такими словами: Зібралися три кльоци, (2) / Кльоцяли до півночі, / Якби нас попросили, / То ми б давно замісили.

Після замісу тіста мати молодой пригощала коровайниця, а тим часом тісто сходило, і жінки починали виробляти коровай. Першу порцію тіста, так звану підошву, виготовляла мати молодой, і додавала дрібні монетки. Коровайниці прикрашали коровай зробленими з тіста шишками, квітками, пташками (так званими "гусочками"). Під час прикрашання співали: Короваю раю, (2) / Я тебе убіраю, / В рожевій квіти, / Щоб любилися діти.

Потім саджали коровай у піч: Наша пічка регоче, / Короваю хоче. Коли коровай випікався у печі, співали: Коровайцю вдавайся, (2), / Вмивайся, вбірайся, / Вбирися гусойками, / Як місяць зоройками. Коли коровай спечеться, його прикрашали паперовими квітами, зеленим барвінком і ставили на видне місце.

У суботу продовжувалася підготовка до весілля: дівчата (дружки) ходили до молодой на вінки. Плели вінок з барвінку (заздалегідь підготовленого молодой) та готували "корону" – бант із трьох стрічок: рожевої (або червоної), блакитної та білої. Якщо молода була сиротою, замість білої стрічки чіпляли чорну. На території нижнього Потур'я у такому випадку залишали лише дві стрічки: блакитну та рожеву. Також виготовляли квіткі для молодих, для гостей, для дружби, прикрашали приміщення, де повинне було відбутися весілля. Обряд вінків був дуже важливим моментом весільного обряду: власне до весілля для молодой він символізував прощання її з дівочтвом та своєю сім'єю. Наведемо приклад пісні із с. Стеблі: Ой, вінку, вінку, з рути барвінку, наробив міні жалю, / Ой я любила, свого татойка, а типер покидаю. На жаль, традиція вінків майже в усіх селах Турійського району повністю забута – нами вона була зафіксована лише на Ковельщині та в районах Нижнього Потур'я.

У неділю зранку до молодого прибували музиканти, розпочиналось весілля. Свашки співали: Починається, починається, все добре діллічко, / Починається, починається, в тім домі весілічко.

Характерною особливістю місцевого весільного обряду на Турійщині був обряд обміну калачами: ще із самого ранку (до викупу нареченої) до молодой приїздили наречений із хорунжим. Молоді обмінювалися калачами, а старший сват викупляв у молодой прикрашену хоругву. Потім поверталися назад до молодого додому. В молодого ходили гості, яких ще пригощали перед від'їздом до нареченої, "щоб бува не померли з голоду". Батько і мати молодого благословляли на шлюб іконами. Родина дарувала гроші для викупу молодой і для перепою в дорозі. Свахи співали:

1. Ой приступи татоньку, до сина, / То приступить всенькая, родина.
2. Як заїдеш Васильку, до дівки, / То не пий багато, горілки,
3. Та й розчеши кудроньки, гребінцем, / Остання неділенька молодцем.

Вийшовши з хати, родина на чолі з молодим та сватом зупинялася. До молодого підходили батьки. Мати, тричі обходячи сина та родичів зі сходу на захід, обсипала їх житом з копійками, трохи клала молодому у кишеню. Батько кропив усіх свяченою водою. В момент обсівання співали: Сіє матінка долю, (2) / Стоячи над водою, / Пливи, доле з водою, / Я зараз за тобою.

На цьому етапі обряд весілля відбувався паралельно у молодого і в молоді – до молоді теж сходилися гості. Дружки співали:

1. Ой, щоб я знала, щоб я відала, що весіллячко буде,/ То послала б я, свого татойка, в долину по калину.

2. Татойко іде, калину несе, калина червоніє,/ Ой, не дай, не дай, мене матінко, бо я ще молодію.

Молода вже була вдягнена у білу сукню (очевидно, ця традиція весільного вбрання пішла від польської). За свідченням інформантів, у повоєнний період був дефіцит на все, і весільні наряди – сукню і вельон (фату) позичали одна в одній, часом навіть із сусідніх сіл. Процес вбирання молоді супроводжувався співами (пісня із с. Туропин: Ой, яка ж ти, моя донейко, вся всі разойки мила, / Своім личейком, ще й косоюкою, весь посад закрасила). Потім молоду садили на посад і приступали до розплітання коси: Давай, мати діжку, (2) / На діжку подушку, / На подушку кожуха, / Щоб сіла молодуха. Обряд відбувався ще до приїзду молодого. Розпочинався він піснею-зверненням до матері: Ой, дай мати масла, (2) / Я корову пасла, / Гонила на росу, / Дай помазати косу. Зазвичай косу молодій розплітав молодший брат: Брат косу розплітає, (2) / Дрібненько вигортає, / Матінка ходить, / Рученьки ломить, / Косоюки не боронить.

Після розплітання коси молода вже більше ніколи в житті її не заплітала, а просто закручувала у "гульку", але протягом весілля волосся у молоді повинне було бути розпущеним. На голову нареченій одягали вельон разом з віночком, який напередодні в суботу сплели дружки.

Тим часом молодого, по дорозі до своєї обраниці, зупиняли селяни (запорожці), які не були запрошені на весілля і вимагали за це пригощання – "перепій". Вони ставили стіл, на ньому хліб, сіль і відро з водою. Свати торгувалися, домовлялися про викуп. У піснях запорожців називали голотою; при тому додавався прикметник, утворений від назви населеного пункту. Наприклад, пісня із села Гута Камінська, що зафіксована на Камінь-Каширщині: Гутинська голота, (2) / Зачинила ворота, / За келюшок горілки, / Не пускає до дівки. Якщо запорожці були невдоволеними, то гості молодого співали: Не беріте перепною, (2) / Не робіте розбою, / Ми люди подорожні, / В нас кишені порожні. Прийшовши до згоди, хлопцям вручали пляшку-дві горілки, свати забирали хліб, а воду виливали під ноги. Тоді рушали далі. По дорозі до молоді свахи співали: Ой, де ж тая вулиця, (2) / Що Галя годується, / Може ми заблудили, / Гальочку загубили, / Може ми не втрапили, / Гальочку утратили?

Підхід до двору молоді супроводжували наступними піснями:

1. Як приїхав Василько під ворота, / Впала його шапочка золота,

2. Стала її тещенька піднімати, / Хотіла Васильку подати.

3. "Не піднімай тещенько – хай лежить, / Поки моя Гальочка прибіжить".

4. Ой прибігла Гальочка – підняла, / Взяла його за рученьку й повела.

Коли молодий підходив до порогу хати, дружки молоді жартома співали: Наїхала Литва, (2) / Буде між нами битва, / Будем воювати, / Гальочку не давати. Молодий зі свашками лишався на вулиці, а старший сват з хлопцями ішли до хати викупляти молоду. Наречену не показували до викупу – перед нею сто-

яли дівчата і тримали велику хустку, щоб молодій не було видно. Торгуватися могли довго, все супроводжувалося жартами і співом: Сиди, сиди наміснику, (2) / У золотому крісличку, / Січи, рубай – сестри не дай, / За чотири золотії.

Після того старший сват читав текст так званої корони, зміст якої містив звернення до молоді, нагадування про її розлуку з дівочтвом та родиною тощо. Після читання корони молодій накладали під вельон (фату) саму корону, зроблену задалегідь. Тоді дружба (або старший сват) обводив молодих кругом стола. Батьки і всі родичі благословляли молоду пару. Благословення читала бабуся чи хрещена мати:

"Тату і мамо! Благословили своєму дитяті зрости, благословіте на посад посадити. Під царський вінець підвести".

"Брати і сестри! Благословили своїй сестрі зрости, благословіте на посад посадити. Під царський вінець підвести".

"Родичі, сходиці! Благословили своєму дитяті зрости, благословіте на посад посадити. Під царський вінець підвести".

Молодим давали в руки ікони і всі виходили з хати. На вулиці молодих разом з гостями знову обсівали, так само, як це відбувалося в молодого. Коли ішли до церкви вінчатися, то молоді по дорозі кланялися усім зустрічним. Після вінчання виходили із церкви, і знову лунали пісні: Ми попа підманили – (2) / За шлюб не платили: / Дали черепків жменю, / Він сховав у кишеню, / Він думав, що то гроші, / А то черепки хороші. Рухалися вулицями до хати молоді. Як підходили до подвір'я її батьків, співали: Питалася мати дочки: Чи горіли ясно свічки? (2) / Ой, горіли ще й палали, як на рушничку стояли (2).

Молодих на порозі хати зустрічали батьки нареченої. Теща (мати молоді) на зустріч виходила у вивернутому кожусі: Теща зятя вітає, (2) / Кожуха вивертає, / Будь зятю багатий, / Як кожух волохатий². Мати молоді тримала на тарілці хліб з медом, батько – вино та чарки. Молоді відкушували по шматочку хліба, потім хліб передавали гостям для пригощання. Існувало повір'я, що збереглося до наших днів: хто з молодих за раз відкусить більший шматок хліба, той буде головний в сім'ї. Батько наливав вино молодим, ті пригублювали, а решту виливали назад себе.

Батьки запрошували учасників весілля до столу. Першими на почесні місця, обов'язково на подушки, сідали молоді. Гості розташовувалися за столами. Хтось зі старших (часто це був дружба) просив усіх помолитися. Після молитви "Отче наш" запрошували пити-їсти: По цьому Отченаші, (2) / Казали батьки наші, / По повній наливати, / До дна випивати. Пригощання супроводжувалися співами. Час від часу за столами виникали жартівливі пісенні сварки між друзками та свашками – так звані передирки (переспіви). Продовженням було жартівливе звернення дружок до свахи, що супроводжувало обряд обміну калачами (медом, горіхами); відбувався він і в молоді, і в молодого (на другий день весілля). Жінки від обох наречених переспівувалися.

На ніч молоду і молодого вели до "комори". Це був спеціальний обряд, що символізував так званий перехід обох наречених у статус чоловіка і жінки. Мешканці верхнього Потур'я не пам'ятають такого обряду. Натомість, в райо-

нах нижньої та середньої течії старші мешканці згадують, що обряд комори був своєрідною перевіркою молодої "на чесність".

Вранці гості знову сходилися до молодої. Усіх запрошували до столу і до т. зв. "перепую" (у селах на Ковельщині починали перепивати ще з учора). Родина та гості молодої вітали наречених з одруженням, віншували щасливим сімейним життям та дарували подарунки (обряд перепую). Вручаючи подарунки, гості висловлювали різні побажання. Першими перепивали батьки, потім найближчі родичі і т. ін.

- Ой, татоньку-голубоньку, перепий же до мене. (2)

- Ой, що маю – перепиваю, щастя й доленьки бажаю. (2)

Під час перепую жартома могли співати: Хвалилася Галюня (2) / Своїм родом багатим, / Ой як стали перепивати, / Повтікали всі з хати.

Після пригощання і танців наречена прощалася зі своєю родиною, щоб їхати до молодого додому. Гості забирали придане та їхали услід за молодими ("весільний поїзд"). По дорозі співали: Змітай мати, лави, (2) / Щоб не було куряви, / Щоб невістка не застала, / Лигухою не назвала. У дорозі для жарту могли переодягтися в наречених (чоловік у молоду, жінка відповідно у молодого), потім старалися обігнати наречених та швидше дістатися до хати молодого, щоб мати пригостила їх першими. Але коли молоді підїжджали до хати, то все доставалося справжнім молодцям; пригостала мати молодого (свекруха) медом та хлібом: Рисю, коники, рисю, (2) / Привезли вам корисю, / Корисю, корисочку, / Молоду невісточку.

Кульмінацією весілля був обряд обтанцьовування та одягання хустки молодій, який проводили пізно ввечері. Обряд символізував прощання молодої зі своїми подругами та дівочтвом. Усі незаміжні дівчата ставали в коло, наречена по одній запрошувала до себе у коло та накидала їй на голову свій вельон, тим самим благословляючи своїх подруг на одруження в майбутньому. За словами жінок старшого покоління, за весь час весілля цей момент вважався найдраматичнішим, оскільки він означав кінець дівочого гуляння (та й власне, – самого весілля), найгостріше передавав значення важливого для дівчини переходу у статус жінки (молодиці).

Після обряду обтанцьовування слідував останній, завершальний – поділ короваю за участі дружби, якого заздалегідь готували до звершення обряду (вмивали, прибирали). Усе це дійство, на відміну від попереднього, мало жартівливий характер та супроводжувалося відповідними піснями: Наш дружба не вдався, / Сім літ не вмивався, / Взяли його дружки, / Завели його до калюжки, / Стали його умивати, / Помилом обтирати.

Завершувалося весілля жартами та піснями. Прикладом може бути приспівка, яка співалася під супровід музик: Тепер наші дружечки, / По всьому, по всьому, / Задирайте спіднички, / Та йдіте додому.

Музичне наповнення весільного обряду складають два основні жанри. Перший і найбільш поширений з них – пісенний. Сюди відносяться наспіви, що супроводжували дієвий, власно ритуальний бік весілля (виготовлення, розподіл короваю, весільний "поїзд", читання корони тощо), його розважальну частину

(приспівки, припрошення, переспіви-передирки між дружками та свашками), а також ті, що були пов'язані з лірико-драматичною сферою весільного обряду (розплітання коси, прощання молодої з родиною, обтанцювання та ін.). Не менш важливою складовою весільного обряду була інструментальна музика, яка могла супроводжувати не лише танці, а й пісні – приспівки до танців, які виконувалися під інструментальний акомпанемент: полька, краков'як, яблучко тощо.

На сучасному етапі існування обрядової традиції в цілому можемо констатувати її занепад. Серед календарно-обрядових найкраще збереглися пісні зимового циклу, що представлені переважно текстами на біблійні сюжети. Очевидно, така ситуація склалася внаслідок впливу християнства, яке майже витіснило давні обряди колядування та щедрування. Проте, залишки тієї традиції тісно переплелися з сучасною (колядування; посівання; щедрування: у деяких селах Турійщини місцеві мешканці пам'ятають ще обряд водіння кози). Відносно збереженими у пам'яті місцевих жителів виявилися петрівчані та жнивні пісні, менше – веснянки. В цьому світлі найбільш повноцінною залишається весільна традиція Потур'я. Попри пасивний стан її існування, все ж таки стало можливим відтворення основних ритуальних моментів обряду та пісень, що його супроводжували.

На жаль, на сьогоднішній день весільний обряд зазнав значних втрат. Обрядова сторона весільної традиції змінила своє корінне значення: зникло розуміння сакральності обряду, особливо тих його елементів, які вважалися надзвичайно важливими для майбутнього подружжя, для їх здатності продовжити рід. У наш час весілля повністю перетворилося на розважально-ігрове дійство (ця тенденція охопила всю Україну). Внаслідок цього, а також у зв'язку зі значними змінами в родинній і соціальній сфері життя волинян, з обряду зникають або вже зникли деякі важливі колись обрядодії – випікання короваю, "вінки" (дівич-вечір), розплітання коси, "комора", Perezva. Інші зазнали значної трансформації за рахунок їхнього спрощення та ігрового переосмислення: викуп молодої, перепій, поділ короваю та інші. Та ж сама ситуація склалася і з музичним супроводом. Чим далі, тим частіше навіть серйозні ритуальні епізоди "ілюструються" зовсім не весільними піснями, а зразками пізнього походження (наприклад, "Горіла сосна, палала"), запозиченими з інших теренів України.

Результатом таких процесів є майже суцільна втрата з активного вжитку традиційної весільної пісенності на Волині і, зокрема, на Потур'ї. Деякі давньо-традиційні пісні залишилися лише у пам'яті найстарших жінок. Зазнав втрат і спосіб виконання пісень (за традицією він – гуртовий, сучасні ж записи весільних пісень переважно сольні). Раніше люди вважали: "Боронь Боже упустити, не заспівати якоїсь [потрібної] пісні, а то буде біда!". Зараз же добре, якщо знайдеться на все село одна або дві старенькі, які зможуть пригадати й заспівати котрусь зі старих пісень. Альтернативою цього наразі є хіба що деякі клубні гурти, та й їх стає дедалі все менше.

Попри часткову втрату традиційних обрядів Потур'я, актуальною залишається перспектива їх подальшого дослідження. Основна увага має бути приділена весільному обряду Потур'я, який дійшов до нас у найбільш збереженому

стані. На основі отриманих у експедиціях матеріалів та найдавніших публікацій інших дослідників планується здійснити спробу реконструкції обряду, простежити особливості драматургії весільного дійства та пісень, що його супроводжували (зокрема, у часовому просторі від 150 років тому до сьогодення).

Примітки

¹ М. Костомаров на той час працював викладачем історії України у гімназії міста Рівне.

² У цих словах і діях виявляються магічні вірування наших предків: вважалося, що наявність шуби або кожуха з густим косматим міхом віщувало молодим багатство і достаток ("магія подібності").

Література

1. X науковий збірник. Минуле і сучасне Волині й Полісся: край на межі тисячоліть. – Луцьк : Надстир'я, 2002. – 235 с.
2. Атлас історії культури Волинської області / ред. Ф. Зузук. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Л. Українки, 2008. – 112 с.
3. Бондаренко Г. Волинь і Волинське Полісся в історичній політичній географії / Г. Бондаренко // [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=1.33
4. Брокгауз и Эфрон. Энциклопедический словарь. – С-Пб, 1892. – Т. XV.
5. Грица С. Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського / С. Грица – Київ : Музична Україна, 1995 – 418 с.
6. Іваницький А. Українська народна музична творчість / Анатолій Іваницький. – К., 1990. – С. 7-15.
7. Квітка К. Українські народні мелодії / К. Квітка. – Київ : Слово, 1922. – 236 с. – (Етнографічний збірник Українського наукового товариства у Києві. – Т. II).
8. Корінь І. Весняні наспіви в контексті календарної звичаєвості Волинського Полісся (північно-західний субрегіон): Дипл. робота / Наук. кер. О. Мурзина. – Київ, 2004. – 92 с.
9. Луцишина П. Географія Волинської області / П. Луцишина. – Луцьк, 1991. – 164 с.
10. Народні пісні Волині: Фонографічні записи 1936 – 1937 років / Джерельні матеріали та вид. Б. Столярчука; ред. Б. Луканюка. – Львів; Рівне, 2006. – 480 с.
11. Пісні з Волині. ред. О. Ошуркевич. – К. : Музична Україна, 1970. – 333 с.
12. Пісні з Колодязна. ред. О. Ошуркевич. – Л. : Надстир'я, 1998. – 149 с.
13. Пісні Волині й Полісся. Наш роде хороший / упор. П. Клекоцюк, О. Коменда – Луцьк : Терен, 2009. – Вип. 1. – 216 с.
14. Полесье. Материальная культура. – К. : Наукова думка, 1988. – 447 с.
15. Скрипник Г. Полісся: мова, культура, історія / ред. кол. Гриценко П., Костюк О., Омеляшко Р., Павлюк С. – Київ, 1996. – 468 с.
16. Трембіцький В. Позиція Великої Волині в Українській державі 1918 року. – Вінніпег, Нью-Йорк, 1993. – С. 60-61.
17. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 року в 2-х томах. Т. 1. – Вінніпег, 1984. – 600 с; Т. 2. – Вінніпег, 1986. – 578 с.
18. Kolberg O. Wolyn: Obredy, melodie, piesni / Z brulionov posmiertnych wydal J. Tretiak. – Krakow. – Т. 36. – 1907. – 450 s.

References

1. X scientific collection. The past and the present of Volyn in Polissia: region at the range of years. (2002). Lutsk : Nadstytia [in Ukrainian].

2. Atlas of history culture of Volyn region. (2008). F. Zuzuk (Eds.). Lutsk : Volynskiy natsionalnyi universytet im. L. Ukrainky [in Ukrainian].
3. Bondarenko, H. Volyn and Volyn Polissia in historical political geography. Retrieved from http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=1.33 [in Ukrainian].
4. Brokhauz and Efron. (1892). Encyclopedia dictionary. S-Pb, T. KhV [in Russian].
5. Hrytsa, S. (1995). Music folklore from Polissia in the records of F. Kolessy and K. Moshynskoho. Kyiv : Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
6. Ivanytskyi, A. (1990). Ukrainian folk music works. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kvitka, K. (1922). Ukrainian folk melodies. Kyiv: Slovo, [in Ukrainian].
8. Korin, I. (2004). Spring songs in the context of calendar rituals of Volyn Polissia (northern-western subregion): master work. Kyiv [in Ukrainian].
9. Lutsyshyna, P. (1991). Geography of Volyn region. Lutsk [in Ukrainian].
10. Folk songs of Volyn: Phonogram records of 1936 – 1937. Resources materials and publish. B. Stoliarchuka. (2006). Lviv; Rivne [in Ukrainian].
11. Songs of Volyn. (1970). O. Oshurkevych (Eds.). Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
12. Songs of Kolodiazna. (1998). O. Oshurkevych (Eds.). L.: Nadstyria [in Ukrainian].
13. Songs of Volyn in Polissia. Our fine family. (2009). Lutsk : Teren,. Issue. 1 [in Ukrainian].
14. Polissia. Materialist culture. (1988). Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
15. Skrypnyk, H. (1996). Polissia: language, culture, history. Kyiv [in Ukrainian].
16. Trembitskyi, V. (1993). Position of Great Volyn in Ukrainian state 1918. Vinnipeh, Niu-York [in Ukrainian].
17. Tsynkalovskyi, O. (1986). Old Volyn and Volyn Polissia. Regional studies dictionary from the ancient times to 1914. In 2 volumes. Vol. 1., Vol. 2. Vinnipeh [in Ukrainian].
18. Kolberg, O. (1907). Wolyn: Obredy, melodie, piesni / Z brulionov posmiertnych wydal J. Tretiak. Krakow. Vol. 36 [in Polish].